

sokat gyűjtöttem, s irodalmi szemelvényeket olvastam fel a Lelki egészségtan című sorozatból.

A gyerekek számára külön gondot jelentett az erényes, erkölcsös fogalma. Sokszor megkérdezték, mit is jelent ez. E tulajdonsághoz egyetlen pluszt sem tudtak beírni.

Felolvastam Voltaire-től egy idézetet: „Mi az erény? Ha az ember jót tesz felebartjával. Nevezhetek-e erénynek mást, mint ami javamra szolgál? Én ínségben élek, te bőkezű vagy; veszélybe kerülök, segítségemre sietsz; félrevezetnek, fölvilágosítasz az igazságról; senki sem törődik velem, megvizgasztasz; tudatlan vagyok, tanítasz: pesze, hogy erényesnek foglak nevezni.”

A magatartás-figyelés körülbelül két hónapig tartott. Befejezése után a társas kapcsolatok pozitívumai megmaradtak, ám a munkaerkölcs romlott. Az önbizalom, az önbecsülés, a magabiztosság javulása különösen a gyengébb tanulóknál volt szembetűnő.

JEGYZET

Bíró Katalin: Erkölcsei tudatossági szintvizsgálatok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

Kardos Jánosné: Erkölc és kereskedelem. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

Etikai kislexikon. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984.

Osztályfőnöki kézikönyv az általános iskola 1-4. osztálya számára, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.

MAVRONYI GYULÁNÉ

Hasonmás – Az ember kettőssége

A közelmúltban az OKI Embertan műhely vendége volt Halász László pszichológus. Műve egyik aspektusát szenvedélyes önvallomása világította meg a lelkiész-szociológus opponenssel lefolytatott pódiumbeszélgetésben.

„El nem múlt ámullattal tölt el, hogy egyazon emberben egy időben vagy rövid idő múlva milyen végletesen ellentmondó érzések, gondolatok és cselekedetek lépnek fel” – írta a szerző a Magvető gondozásában 1987-ban megjelen *Mi fér meg az emberben?* című könyvében. Úgy látta, hogy az ember sokkal inkább arra van „programozva”, hogy az összeegyeztethetlent összeegyeztethető lelki manővereket végezzen, semmint a belső ellentmondásmentességre. Röviddel munkája megjelenése után úgy érezte, hogy az elbeszélő irodalom számos bonyolult, izgató jelenség között a hasonmások bemutatásával is elébevágott a pszichológiának. A meghökkentően felgyorsult társadalmi változások fényében még élesebben rajzolódtak ki az irodalmi hasonmások tesztelése során a szerző által szem előtt tartott emberkép kontúrjai.

S hogy a szerző a végletekig hű maradjon eredeti nézőpontjához, az olvasó inspirálása céljából „Kitalált (irodalmi) és valóságos hasonmások”-at, valamint „Történelmi és sorsvázlatok”-at mutat be nekünk, megtévezve egy vizsgálati beszámolóval, mely az MTA Pszichológiai Intézete által – egy többirányú értékutatás részeként – négy különböző életkorú és iskolázottságú csoport bevonásával végzett kísérlethez készült. A kettősség – sokak mai véleményének tükrében című függelék elolvasása után jó szívvel ajánlom pedagógustársaimnak továbbgondolásra, hasznosításra a könyvet, melyet nem terhelnek lábjegyzetek, ám a jelenség bőséges jelentésgazdagságának érzékeltetésére a mű végén, fejezetenként csoportosított bőséges bibliográfiát kínál.

Bizarr gondolatokat ébreszthet az olvasóban a két nyitó szemelvény: Mi lenne, ha?... árnyékunk és tükörképünk önállósult életre kelne, s énünket fenyegető veszélyé növekedve szembefordulna velünk? Az én (le)váltása című részben a disszociáció megnyilvánulásait tanulmányozhatjuk az irodalmi hősök egyedi történeteiben.

Apropó, történetek! Az iskoláról, családról, munkahelyünkről, szerelmünkről, önmagunkról, másokról – történeteket mesélünk, hogy megértsük önmagunkat, kapcsolatainkat. *Nietzsche* nyomán az ideális élet egy ideális történetnek felel meg: minden cselekmény koherensen viszonyul a többihez, és nincs, ami a narratív események sorából nélkülözhető lenne. Hogy is lehetne, mikor a modern individualizmus szemlémében változó-kony és hullámzó szubjektumnak tekinthetjük az emberi természetet.

Az egyes ember és a társadalom önismeretéhez is hozzátartozik, hogy ki nyírene képes tudomásul venni a kettőtség megnyilvánulásait, miként képes megküzdeni azokkal.

Az önmaga tükörképévé vált ember vívódásait többek közt *Salvador Dalí* és *Fernando Pessoa* művészi kvalitásai teszik szemléletessé. Bizonyítva azt, hogy az új én ki tud bújni a nyomasztó kényszerűségből, amint új énszerepet képes kiosztani magának, olyan körülmények közepette, amikor a társadalmi valóság maga a tökéletes éden, sem maga a feneketlen pokol.

A roppant tanulságos eszmefuttatás keretében megismerkedhetünk azzal is, hogy agyféltekéinknek milyen szerepük van énünk egységében. Mintha az alternáló személyiség az uralkodó agyfélteke által hangsúlyozottak szerint hol nőies, hol férfias jelleget egyesítene, egyikezven helyreállítani a görög mitológia eredeti egységét.

A Saulusból Paulus című tanulmány szemléletesen mutatja be azt a folyamatot, amely ugyan „egy betű” megváltoztatásával leírható, ám a kifejezéséhez, a pálforduláshoz, a damaszkszi út vállalásához a vallásos attitűdön túl egy belső készenlétet is feltételez a fordulat véghezviteléhez. Az intellektuális, morális, szociális megtérés-ellenmegtérés olyan elkötelezettséget is jelent, mely a „Pállá válás folyamatát” egy életen át tartó tevékenységgé teszi. A pálfordulás új erkölcsi arculatra, új kognitív képességekre nyit ablakot, melynek révén a maga mögött hagyottat az ember érvénytelennek tekinti, ám az háttérként hat benne, s miközben egy teljesen új ént épít föl, egyszer s mindenkorra kitor a hibrid-létből, és konfliktusmentesebb lesz. Így érthető meg, hogy a pálfordulás nem szokványos szerepcserre, hanem egy életre szóló Én-csere. A könyv olvasása talán a beteg, öngyógyító társadalmunk patológiájára is rávilágít, miután feleszmélve a „kettősségre szocializált” közelmúltból, tapasztaljuk a pálfordulásra képtelenek gyötrelmeit. A fentiek érzékeltetésére szerzünk – a pálfordulás változataiként – vallás- és társadalomlélektani jelenségeket ír le.

Az evilági messianizmusok vallásosságát Halász *Fromm* nyomán összehasonlítja az autoriter és a humanisztikus vallással. Rámutat a legalizmus, ortodoxia – szupralegalizmus, szupraortodoxia vallásos élménytípusaira. Felhívja a figyelmet a historicizmus és a tudatot visszafelé szűkítő lopakodó determinizmus veszélyeire, s a tudományos ellenőrzés hosszadalmas kerülőútjainak kockázatos mellőzéséből adódó hibaforrásokra a társadalomtudományok terén.

Clark és *Kelman* nyomán leírja az elsődleges, másodlagos, harmadlagos vallásosságot, rávilágít a szakramentalizmus és a szimbolizmus szerepére. Különösen vérfagyasztó képekben eleveníti fel a demokratikus intézményeket kiiktató politikai hatalom koncentrációját, s ennek kontrasztjaként a „kultikus nagygazdák” irányította pártbürokráciák autoriter üdvtanainak helyébe lépő demessianizálást, melynek során az ember önmaga új-rameghatározásával együtt, a forradalmi hitközségek autoritásától megtisztulva, a vallásos attitűdöt a korábbi hite, meggyőződése tárgyára vonatkozó szakmai-tudományos attitűdre törekszik felcserélni. Vigyázzunk tehát, hogy a megtérők és ellenmegtérők között észrevegyük a hitüket a pillanatnyi helyzet és érdekeik szerint gátlástalanul megtagadókat is. A morális megkülönböztetés teológiai-pszichológiai különbségeket feltételez.

Az Üldöző és üldözött című fejezet rendkívül taszító nemzetközi és hazai körképet ad egy elembertelenedett, bálványimádó, álarccokkal teli életvezetésről, melynek alkonya immár csak idő kérdése. Egyre több polgár dőbben rá ugyanis, hogy anyagi-erkölcsi-szel-

lemiboldogulásától, önmagaszubsjektivitásától, a nemzeti-nemzetközies együttműködéstől függ.

A Szégyen és büntudat számonkérése című befejező tanulmány szellemiségének érzékeltetésére álljon itt egy idézet:

„Szegény Laci! ha ezt látná, de közénk lövetne! – mondta állítólag Sz. S. 1956. október 6-án, a tömeg méreteit és hangulatát érzékelve abban a menetben, amely az (egy)párt által 1949-ben halálra ítélt és kivégeztetett *Rajk* és társai (egy)párt által rendezett rehabilitációs temetésén vonult.” Szerzőnk a szigorú lelkiismeret és büntudat megnyilvánulásaként értékeli a *J. Kohlberg* nyomán ismertetett erkölcsi fejlődés több szakaszát, ahol az egyik szint csak lehetőség a következő elérésére. Az adottságok és körülmények hatására a legváltozatosabb egyéni képletekkel számol: beleértve azokat is, akik nemcsak értelmileg, hanem erkölcsileg is megrekednek akár a tíz-tizenéves éves gyermek szintjén, az erkölcsi szocializáció alacsony fokán rögzülnek, szorongást, kudarcot, megbánást nem éreznek, megbocsátást nem igényelnek, pszichológiai-morális (ön)megbüntetésük fel sem merülhet.

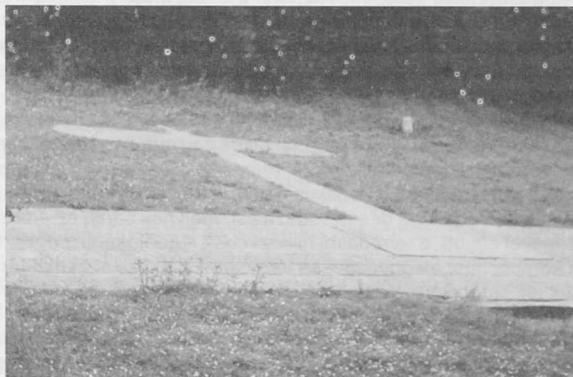
Halász László: *Hasonmás – Az ember kettőssége. Scientia Humana Társulás, Budapest, 1992. 265 p.*

GÁL IMRE

Mit láthat egy fizikatanár Angliában?

1994 nyarán a Veszprém megyei fizika és technika szakos nevelők számára utazást szerveztünk Angliába. Az út programját a szakmai érdeklődésnek megfelelően alakítottuk ki, de természetesen a közismert londoni látványosságokból sem maradtak ki a kollégák.

A szakmai program Doverban kezdődött, ahol felkerestük a Blériot emlékhelyet. A vártól északkeleti irányban egy tisztáson van az a betonlap, amely mérethűen formázza Blériot gépét azon a helyen, ahol 1909. július 25-én a La Manche csatorna átrepülése után földet ért. (1. kép) A 24 LE-s Anzani típusú motorral felszerelt gépével Blériot Dovertól

1. kép